

POTRAWA (544) *sb f*

o oraz oba a jasne (w tym w pierwszym a 5 r., w końcowym 1 r. błędne znakowanie).

sg *N* potrawa (53). ◇ *G* potrawy (22). ◇ *D* potrawie (3). ◇ *A* potrawę (39). ◇ *I* potrawą (18). ◇ *L* potrawie (12). ◇ *V* potrawo (1). ◇ *pl N* potrawy (90). ◇ *G* potraw (128); -aw (107), -aw (1) *SkorWinsz*, -(a)w (20). ◇ *D* potrawám (2) *Mącz*, *WujJud* potraw(o)m (1) *WujNT*. ◇ *A* potrawy (98). ◇ *I* potrawami (34); -ami (25), -ami (1), -(a)mi (8); -ami : -ami *Mącz* (2:1). ◇ *L* potrawach (39), potrawi(e)ch (2); -ach : -(e)ch *Mącz* (1:2); ~ -ach (15), -ach (10), -(a)ch (14); -ach *Mącz*, *WujJud*, *ModrzBaz*, *Oczko*, *WerGość*, *KochPieś*, *WujNT* (2); -ach *Leop*, *SienLek*, *RejPos*, *RejZwierc* (3); -ach : -ach *BielKron* (1:2), *SkarŻyw* (6:2). ◇ *du N* (cum nm) potrawie (1) *GlabGad* H5v. ◇ *A* (cum nm) potrawie (1) *SkarŻyw* 589.

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde* także XVII – XVIII w.

Pokarm, *pożywienie* (zwłaszcza przygotowane, przyrządzone do jedzenia danie); *cibus* *BartBydg*, *Mącz*, *PolAnt*, *Modrz*, *Calag*, *Vulg*; *daps* *Murm*, *BartBydg*, *Mącz*, *Modrz*, *Cn*; *epulum* *Mącz*, *PolAnt*, *Modrz*, *Vulg*, *Cn*; *pulmentum* *Murm*, *BartBydg*, *PolAnt*, *Cn*; *obsonium* *Murm*, *BartBydg*, *Cn*; *edulium* *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *esca* *Mącz*, *PolAnt*, *Vulg*; *ferculum*, *mensa* *Mącz*, *Cn*; *pabulum*, *pastus*, *pulmentarium* *BartBydg*; *amatorium* *Mącz*; *victus* *Modrz*; *esculentum*, *manducum* *Cn* (544) : *OpecŻyw* [192]; *Murm* 157; *BartBydg* 105; ale Brzołkinie nie mają być iedzone po inżych potrawach/ abowiem czynią nieftrawność onego wżitkiego pokarmu pierwey iedzonego *FalZioł* I 110d; Potrawy kwałne dobre fą dla pofilania żoładka/ y dla vmnieyżenia febrí. *FalZioł* V 68, I 104a, 117a, III 21b, 24a, 25b (15); Potim przy obiedzie będąc Alexander po kaźdey potrawie miłfy y inne łthadki łrzebrne á złote brał á chował *BielŻyw* 157, 14; Iedna iego [picia] łprawa iest potrawę popychać do żoładka. Druga odmiękczać w żoładku potrawy, abi tak richley były łtrawione. *GlabGad* G7v; CZo za potrawa iest łarmuż albo nać od zioł. *GlabGad* I2v, B2, B3v, C2v, C3, Ev (18); Zaż dziś nie dziwne potrawy A z wielkim kosztem przyprawy Asz czáfem owi co łiedzą Nie záwždy wiedzą co iedzą *RejRozpr* G2v, G2v *margin*, I4v; *RejJóz* I4; a potym gdi położą chlep/ albo potrawe/ łtanawłzi wżitki [dziatki] porząd/ przed łtołem mają mowić [...] Credo y pacierz *SeklKat* D; *MurzNT* 13v; *BielKom* E5; *GliczKsiąż* F8; *RejWiz* 15 [2 r.], 18, Dd4v; Wyłfedł tedy Vriałz z domu Krolewłkie⁸⁰/ y niełiono zá nim potrawy krolewłkie. *Leop* 2.Reg 11/8, 3.Reg 10/5, *Esth* 9/19, 22, *Eccli* 13/7; *RejFig* Aa7; HEnrik gdy zá żywotá łyná koronował/ Ku czći s pirwłzą potrawą/ k łtołu przyługował. *RejZwierc* 21v, 35; *BibRadz* 2.Reg 13/10, 4.Reg 4 *arg*, *Iob* 20/21, *Dan* 1/5; Pifze o nim [Witteliusie] Swetonius/ iż ziadał ná wieczery dwa łtyłacá ryb/ ptakow łiedm łtyłęcy nád ine potrawy *BielKron* 146, 7 [2 r.], 14, 14v, 50, 53 (20); *KochSat* A4v; *Recoctus cibus*, *Zágrzána potrawá*. *Mącz* 65a; *Tuceta*, *Páłtet*/ potrawá drápánym mięłem vcziniona. *Mącz* 467c, 23c, 24a [2 r.], 52d, 78a, 80c (31); Młedzy innymi potrawámí/ nic poytecznieyłżego człowieku/ iedno Chleb á Wino *SienLek* 6; Aby ciálu Potrawy/ thym żádlıwłze były/ ma być nieiáką pracą łrudzone *SienLek* 9v; Mięłá pieczonego przed potrawámí niewiele iest *SienLek* 41v, 3v, 4 [2 r.], 5 [3 r.], 5v, 6 (21); *RejAp* 153; *GórnDworz* R3; *RejPos* 23v, 70v, 138v, 162v, 167; *RejZwierc* A6v, 48 [2 r.], 58v [3 r.], 59 [2 r.], 59v (13); *BielSpr* 60v; *WujJud* 196v, 197v [2 r.]; Vbogiego żıwot łepłzy iest pod dáłżkiem łwym/ niłz kołztowne potrawy w cudzym do^{mv}. *BudBib Eccli* 29/27, *Gen* 43/34 [3 r.], *Ex* 8/3, *Ruth* 2/18, *Dan* 1/16; *BudNT Luc* 3/11, 1.*Cor* 3/2; Widłimy/ że ná káždy dzień/ bárzo wielki kołzt idłże ná rozmaıty łprzet/ ná kołztowne budowánıe/

ná wydworne potráwy/ y ná infze rzeczy niepotrzebne. *ModrzBaz* 131, 12, 12v, 36v, 42v, 113v [2 r.], 119v; *SkarJedn* 59, 238, 303; á fnu łatwie fye vřtrzeže/ iefli namniéy potráwámi fye obciáży *Oczko* 18v, 20v, 21v, 31v; *Calag* 596b; Drugi raz gdy coř w gárcnu wrzáło/ wřzytká potráwá zá řzátáńfká řpráwá ná twarz fię iey [řw. *Eufrazyjej*] wylała *SkarŻyw* 226; Mięła po przyiętym zákonie nigdy nieiadł/ iedno ryby: ná iedney potráwie przeřtáiąc. *SkarŻyw* 309, 46, 87, 92, 119, 121 [2 r.] (18); *StryjKron* 160; Przeto řiáđz zá řtół/ móy dobry řářiedźie/ Boř dawno bywał przy tákiéy bieřiedźie/ Gdźie řmiéchu wiécéy niź potraw dawáią *KochFr* 8, 129; *KochDz* 107 [2 r.]; *ReszPrz* 168; *ReszHoz* 120; á kto fię kocha w winie y w tłuřtych potráwách/ nigdy fię nie zbogáci. *WerGořc* 215; *BielSjem* 31; *KochPieř* 48; *KochSob* 66; *ArtKanc* T10; *BielRozm* 26; *ZawJeřt* 26; *Calep* 90a, 236a, 349a, 474b; *GostGosp* 56, 130; *KochAp* 9; *RybGęřli* D; Nie potráwá ále grzech pokala człowieká. *WujNT* 64 marg, *Mar* 7/19, s. 570, *Hebr* 12/16, 13/9, Zzzzz, Bbbbbbb2, Cccccc; *SiebRozmyřl* E; *SkarKaz* 81a [2 r.], 121a, b, 161a; *GostCast* 21; Niema wcięfnieryřzego/ iák kto piie dobrze/ Ie ktemu: ze mu będą potraw pełne nozdrze. *PaxLiz* D, C4v; *SkarKazSej* 705a; *KlonFlis* C, Cv; [*Potkanie* 28].

potrawa czego [= z czego] (1): á ták pod przyięgá zdał mu [*Ezaw Jakubowi*] pirworodřtvo řwoie zá potráwę řoczewice *BielKron* 14.

potrawa z czego (6): Minutał, genus edulii quod ex concisis minutatim oleribus fit, Siekana potráwá z yákichkolwiek ogrodnych řiół. *Mącz* 223b; Pulmentaris cibus, Potráwá z kásze. *Mącz* 331a; Carum – Potrawa zikier y zielitek ribnich. *Calep* 448a. Cf »potrawę gotować«, »potrawy przyprawi(a)ć«.

potrawa ku czemu [= do czego] (2): Obsonium. Alle řpeifř die man zů dem brot iřřet Wřřfelka potráwá ku chlebu. *Murm* 157; *BartBydg* 100.

potrawa z czym (3): *FalZioł* V 94v; Niewiem by teź nie dla tego pánie Kriřki gánili nářzy/ owe wczty wymyřlone/ gdzie káźda potráwá s cukrem/ bo řłodkořc přędko omierźnie *GórnDworz* F. Cf »potrawy przyprawi(a)ć«.

W połączeniach szeregowych (4): *BielKron* 126v; Philtrum, Latine amatorium, Trunek/ konfekt/ potráwá/ áłbo wab nieyáki który w gámřáctwie dla miłości bywa zádawán *Mącz* 298a, 52c; Powinien iefť káźdy człowiek Chřeřciáńfká [...] Pořtem ciáło řwoie pewnych cźářów trapić/ powciągáiąc řie od mięřá/ winá/ y rořkofźnieryřzych potraw. *WujJud* 190v.

W przeciwstawieniu: »potrawa ... picie« (1): Troximos, Grono winá ku karmi á potráwie náležáce nie ku pićiu. *Mącz* 466d.

W porównaniach (7):

Jako comparatum (2): Abowiem iákie w pánie řpráwy y pořtáwy/ Tákieby teź miály być włáfnie y potráwy. *RejWiz* 31; *BielKron* 450v.

Jako comparandum (5): *GliczKsiąź* E4v; Rořtropna pracá przy poćiwey řławie/ Iefť iáko przyřmák przy wdzięczney potráwie. *RejZwierc* 221, 21v, 98; *SkarŻyw* 581.

W charakterystycznych połączeniach: *potrawa bałwańska, bestyjalska, bydlęca, dziecinna, kmieca, krolewska* (6), *męřka, pańska*; *potrawa bydlu, dobra ludziom, ptastwu*; *potrawa chłodźca* (coby chłodźila) (2), *cielesna* [= dla ciála], *ciepła* (2), *cukrowana, czerwona, dobra* (6), *w drobne kęřy siekana, droga, dziwna* (5), *godna przyrodzeniu, godna ku zachowaniu zdrowia, grzana, hojna, jadowita, korzenna* (2), *kosztowna* (13), *ktora w niemocy nie řłuźy, kwařna* (2), *leda jaka, łzami zakrapiana*,

miękka (2), najlepsza (na świecie) (4), naprzedniejsza, nędzna, nieprzyrodzona, niezwyčajna (2), nowa, odstawią, osobliwa, osobna, ospana, ostra, oziębła, pierna, pierwsza (4), plugawa, pozłocista (2), praśna, przykra, przyrodzona, przywędzona, rozkoszna (17), siekana, słodka (4), słona (2), słuszná (ku pożywieniu) (2), sucha, szkodliwa, tłusta, trefna, twarda (3), usmażona, wczorajsza, wdzięczna (3), wędzona, wilka (2), wydwrna, zagrzana, zaklijona, zamorska, zapalona, zaziębła, zbytnia (2), ziemská, zimna (2), zła (2), żądliwsza, żółdek twierdząca; potrawa ku obżarstwu, ku pożywieniu; potrawę chować, czyścić, da(wa)ć (9), dostawać, kazić, mieć, miłować, nieść (nosić) (4), obierać, odmiękczać, odstawić, osolić zbytnie, pociskać na doł (3), położyć, popsuć, popychać do żółdka, porwać, posłać do stołu, postawić, posyłać (2), przedawać, przynieść (przynosić) (4), przytknąć do ust, rozdawać, roztwarzać, ruszyć, słać, słodko czynić, splugawić, stawiać (6), strawić [= spalić], włożyć w usta, wydawać, wyłożyć, wywieść, zalać (zalewać) [czym] (2), zaprawiać [czym], zmiękczyć; potrawy nabywać, używać; potraw(y) brakowanie (2), gorzkość, koszt (2), mierne używanie, mnogość, noszenie, obieranie (3), rozliczność (3), rozmaitość (2), rozność (3), rozrządzanie, sztuczka, święcenie, wilgotność (2), wybor, zbytek; potrawa soczewice; potrawa ku chlebu (2); potrawa z ciasta (2), z ikier i z jelitek rybnych, z kasze, z miodu, z mleka, z ryżu, z sera, z zioł; potrawa z cukrem, z czarną juchą; potrawa gorszy, pachnie, pokala, przypala się, psuje się, rozmnożyła się, (nie) służy (2), nie tuczy, uczyni szkodę w zdrowiu, wchodzi do żółdka, wylała się; potrawy pragnąć, pożądanie; do potrawy chęć, przysmak (2); od potrawy hamować się, powściągać się, wyprożnić się; potrawą bawić się, nie brzydzić się, dawić się, obciążyć się, poić, skazić się, uczestować, żyw być; z potrawą garniec, misa; do potrawy rzucić się; w potrawę sypać; w potrawie się kochać, przebierać; w potrawach rozkosz, zbytek (2); przyrządzony z potrawy; potrawa stołu [czyjego]; przestać na jednej potrawie; kłaść ofiarę w potrawie; wstawić obrok z potrawy.

Przysłowia: Rzekł młodzyeniec/ to teraz wípák potrawy ítawiałz/ Schwaliwízy mi íwobodę w niewolą mię wpráwiałz. *RejWiz* 56v; O nędzny íwiece toć v ciebie wíżędy á wíżędy opák potrawy ítawiaią *RejPos* 322v, 320v.

Nieímaczne to potrawy gdzye ich nie cukruia. *RejWiz* 92v.

Wino po ímáku poznác y potrawę/ Tákze s poítawy káżdą buyną íprawę. *RejZwierc* 219.

Fraza: »potrawy wreją (a. wrają, a. uwrzeć mogły)« [szyk zmienny] (3); IDzyełz potym do kuchniey/ gdzye wreią potrawy/ Wymyflałz rofkázuiąc/ rozliczne przyprawy. *RejZwierz* 142, 139; *Oczko* 10.

Zwroty: »być potrawą [czemu (żywotne)]« = zostać zjedzonym przez coś (1); y będzie ścierw ich potrawą ptáítwu niebieskiemu y bydłu ziemnemu [et erunt cadavera eorum in escam volatilibus caelorum et bestiis terrae]. *BudBib Ier* 16/4.

»potrawę gotować (a. nagotować potrawy), działać, narządzać (a. przyrządzać), (u)czynić; narządzenie, sprawienie potraw(y); potrawa (u)czyniona (była)« [w tym: z czego (1)] = *facere cibum PolAnt*; *confectio escae, ferculum struere Mącz* [szyk zmienny] (4:2:2:4;1:1;2); *FalZioł* V 64v; *RejWiz* 48v; [Ezaw] nágotował potrawy/ y przynioł oycu íwoiemu *BibRadz Gen* 27/31; [niewiasty u Turków] Z ryżu rozmáithé potrawy działáią. *BielKron* 261, 16v, 261, 451v; *Epularum apparatus*, Spráwienie potraw. *Mącz* 280a; *Fercula luxuriose struere*, Potrawy kóíztownie nárzędzić. *Mącz* 422c, 115a, 257b, 260d; *GórnDworz* F; iednemu kápłanowi/ ktory był íobie dobry obiad nágotował/ w widzeniu

rzekł P. Bog: Ty łobie rołkołzne potrawy gotuiefz: á łługá moy ná tym á ná tym mieyfcu głodem zmorzony ielt. *SkarŻyw* 249; *WujNT* 120 *marg*, 724.

»potrawę jeść (*a.* zjadać), jadający; potraw(y) (*G*) jeść, najeść się, jedzenie; z potrawą jeść, jedzony, jedzenie; w potrawie jedzony; potrawa ku jedzeniu; jedło potrawy« = *cibus creatus ad acceptionem, cibo vesci PolAnt* [szyk zmienny] (20:1;3:2:1;1:1:1;3;1;3): *BierEz* M3v; dawać on proch z winem pić, albo z potrawami jeść. *FalZioł* V 76; Takiefz też korzenie Piotrułzczane częłto iedzione w potrawach/ pędzi vrinę z człowieka mocznie. *FalZioł* V 85, ++3, I 40b, 86a, 136d, III 21c, V 81; *BielŻyw* 57; Ten Ammonius yednego czáfu gdy fie dowyedzyał/ że nyektorzy yego diłcypułowye ná obyedzye yedno potrawy łodkyye yedli/ łyná łwego kazał náłožyc y yemu chłoftę dác *GliczKsiąż* F8; *BibRadz* I 276a *marg*; *BielKron* 26, 261, 342v, 458; á iedney łyye potrawy náiedz/ boć rozmaitość potraw/ iáko rzeczono żołądkowi łzkodzi. *SienLek* 13, 10, 12v [2 r.], 19v; *RejŻwierc* 158, 245v; Lecz vmyłł Dániel ná łercu łwem żeby łię nie mazał iedłem potrawy krolewłkyye/ y winem pićia iego *BudBib Dan* 1/8, *Gen* 25/30, *Dan* 1/5, 13, 15; *BudNT* 1. *Tim* 4/3; *Oczko* 31v; *SkarŻyw* 393, 460, 581; iáko rad iadał potrawy trefne/ tákże też rzadko pijał piwo dobre *WerGość* 242; *WyprPl* A2v; *WujNT* 700, 845.

»(na)karmić (się), być karmion potrawami(-ą)« = *cibis vesci PolAnt* [szyk zmienny] (3:1): Oni ktorzy łię karmili potrawami rołkołznymi/ pogineli w vlicách *BibRadz Thren* 4/5; *BielKron* 441; A przeto chory/ więcey tákimi potrawami ma być karmion/ ktoreby go y czyłciły y twierdziły *SienLek* 37v, 54.

»posilić ([się]) potrawami(-ą); potrawy posilające« [szyk zmienny] (1;1): *SienLek* 8v; á odpocznałwłzy [*Kiejstul*] z onego trudu kilka dni/ y wychwołtawłzy łię w łáźni/ á połiliłwłzy pićim y potrawami przyprawnymi żywot zemdlony/ odprowádzon był do Litwy vczłiwie *StryjKron* 442; [*RegułaKlon* M2v].

»potraw (*a.* potrawę) pożywać (*a.* używać, *a.* zażywać); potraw(y) pożywanie (*a.* używanie); z potrawą pożywać (*a.* używać), pożywany; w potrawie pożywać, pożywany« [szyk zmienny] (18;4;3:1;4:4): zmiefzayze ty rzeczy łpołem w moždzerzu/ á vczyn łtroiá ktorey pożyway s potrawami albo z winem. *FalZioł* I 57b; Też proch łtych droždzy w potrawach pożywany/ wyłufza człowieka łłuftego *FalZioł* III 39b, I 54b, 59c, 80b, 117b, 137b (11); Bowiem czáłow onych dla rozmaitich potraw pożywania, zmiefzaiá fie też y wilgoti ko^mplexiey *GlabGad* D5, K3, K7v, P4; *BielKron* 126v, 165v; Potraw ma pożywać tákich ktorełyye łatwie trawiá á bárzo tuczá *SienLek* 92v, 29, 41v, S[ss]3; *WujJud* 195v, 196; O iáko trudno ztákiemi łudźmi mowić/ ktorzi konie obierác vmieiá/ rołkołznych potraw rádzi vżywaiá [*lauticiis ciborum capiuntur*] *ModrzBaz* 143v; *SkarŻyw* 119; *StryjKron* 6, 160; Wyłtrzegác łię każe nie tylko báłwochwálłtwá; ále y łtołu tych ktorzy potraw báłwanom ofiárowánych pożywaiá. *WujNT* 1. *Cor* 10 *arg*, s. 452, 604, 845 [2 r.]; Nie záwždy potraw trzeba záżywać ofpánych. *KmitaSpit* A4; *SkorWinsz* A3v.

»potrawy przyprawi(a)ć (*a.* przyprawować, *a.* sprzyprawiać); potrawy (nie)przyprawne, przyprawione« [*w tym: z czego* (2), *z czym* (1)] = *parata edulia Mącz* [szyk zmienny] (7;5:2): [*Zelim*] kazał przynieść rołkołzne potrawy z łruciná przyprawione. *BielKron* 258v; ia łobie kreł przywrocę potrawami ktoreć przyprawię korzenno *BielKron* 458v, 375v, 458 [2 r.], 458v [2 r.]; Lactarius substantive, który rozmáyite potrawy vmie z mlieká pripravowác. *Mącz* 181b; *Exquisitae epulae*,

foremnie przyprawne potrawy. *Mącz* 336d, 372d; potrawy nieprzyprawne mają być/ mięło warzone albo pieczone *SienLek* 13, 8; *HistRzym* 52v; *StryjKron* 442.

»potrawę strawić; potrawa ku trawieniu łatwia« (1;1): Albo gdy ie [granaty] vwarzyłz z którą potrawą/ tedi onę potrawę dobrze żołądek ńtrawi iż ńie w dobrą krew obroci. *FalZioł* III 21b; *SienLek* 8v.

»potrawę, z potrawą warzyć (a. uwarzyć); potrawa warzona, [warzysta]; z potrawą, w potrawie warzony« = *coquere coctum PolAnt*; *coquere cibum Modrz* [szyk zmienny] (2:1;4;3:1): Też gdy rzodkiew będzie warzona s potrawami infzemi/ broni káfzlu *FalZioł* I 117a, I 86a, 98c, 104a, II 7d, III 21b; *Cibus bis coctus*, Potrawá powtóre warzona / álbo/ grzána. *Mącz* 25b; *SienLek* 41v; Y vwarzył Iáákob potrawę/ y przyşzedł Ezaw Ípolá a był Ípracowany. *BudBib Gen* 25/29; *ModrzBaz* 112; *Oczko* 12; [Wierzmy iż dofyć ieft ku poşileniu powfzedniemu [...] dwie warzyłte potrawie dla rozmaítých niemocy/ áby ńnac ieşliby kto nie mogł iedney vżywać/ drugą ńię poşilił. *RegułaKlon* M2v].

»wstrzyma(wa)ć się, wstrzyma(wa)nie (się) od potraw« [szyk zmienny] (5:3): gdi ieft zbytek krwi [...] na ten czas potrzeba ciału poştu j wftrzymawiania [!] odwfzítkich potraw ktore krew mnożą, iako ńá iaycza mięło wino etc. *GlabGad* L4; A ták nie diabelńka náuká/ ále dobra y şwięta rzecz ieft/ y w Kátholickim koşciele zwyczáyna/ wftrzymáć ńię od pewnych potraw/ ábo od winá/ lub do czáfu/ lub też y do şmierci. *WujNT* 730, 64 [2 r.], 452, 570, 728, Bbbbbb2.

Wyrażenia: »grub(sz)a potrawa« [szyk 5:3] (8): *FalZioł* ++3; Czemuż tedi człowiekowi zębi padaią około ńiedmi lat. (-) Bowiem około tego czáfu iuż ńie przyrodzenie mieni w ńię mocniejszy á to dla grubńich wigotności ktore ńie mnożą z potraw grubńich. *GlabGad* C3, G2v; A przypátrz ńie kto chce temu/ nie więceyli naydzieńz ńiwych/ ńyfych/ a przedńię y tłufty y nadobnie rumiánych miedzy ludźmi proştami. Ktorzy ácz grube potrawy iedzą/ ále tylko do ńytości *RejZwierc* 158, 7; *Oczko* 32v; máłegońmy poştu wytrwáć niechćieli/ czyńmyńz teraz więtfzy: [...] y przeştawáli ná grubych potrawach y ziołách. *SkarŻyw* 262, 581.

»potrawa lekka« [szyk 2:2] (4): Leńni ptacy y żwierzętá/ zdrowńze ńá niż domowe/ Kuropátwá/ ćietrzewń/ párdwá/ Drop: á lekka potrawá Czyżyki z iábłki. *SienLek* 6v, 19v [2 r.]; dáieńz nam tylko máńnę tę lekką potrawę: á gdzie mięło? *SkarŻyw* 483.

»łakotna potrawa« = *libidinosa daps Mącz* (2): Pulpamentum, Lákoć/ łakotna potrawá/ á zwłáfczá zdrápánego/ álbo z vtłuconego mięńá/ yákoby káńzá vczyniona. *Mącz* 331a, 192a.

»potrawa mięńna« [szyk 1:1] (2): *Artocrea et Artocreas, Epulum ex pane et carne, Genus cibi, Palthet*/ Potrawá mięńna w chlebie vńmażona. *Mącz* 17a; *SkarŻyw* 119.

»(nie)czystość potraw; potrawy nieczyste« [szyk 2:1] (2;1): Stárego zakonu o brákowániu y czyńtości ábo nieczyńtości potraw nie trzymamy. *SkarJedn* 238; *WujNT* 1. *Tim* 4 arg.

»ostatnia, wtora, poşlednia potrawa« = *deser; bellaria Murm, Mącz; secunda mensa Mącz* (3:1:1): *Murm* 162; *Bellaria*, Ońtátnia potrawá/ yako ńá wńzelákie owoce/ y infze potrawy/ które s ńérem dawáją na ńtół/ po wńzifńkich potrawách. *Wet* v dworu zowá. *Mącz* 24a; *Secunda mensa*, Wtóre potrawy/ to yeft ńér/ álbo yábłká owoc. *Mącz* 216d; *Tragema. Wet*/ poşlednie potrawy/ ńér/ owoc *Mącz* 460c, 378a.

»potrawa pieczona« [szyk 1:1] (2): *SienLek* 41v; zázakał też/ áby żaden w obożiech lebá [!] áni żadney wárzoney y pieczoney potrawy nieprzedawał [*ne quisquam in castris panem aut quem alium coctum cibum venderet*] *ModrzBaz* 112.

»pospolita potrawa« [szyk 2:1] (3): *BielSpr* 54; Przez wiele lat ná łóžu nie łypiał/ iedno ná łáwie nie rozebrány. Iadł potrawy póspolite/ ále fkromnie bárzo *SkarŻyw* 460, 462.

»potrawa postna« (2): *MurzNT* 38v; Wiedz iż cokolwiek w głowie niemocy bywa/ z zbytniego żimná á z gorącą łye rodzą. [...] Przychodzi też z grubych wilkości/ ktore łą od ryb/ od grzybow/ od gruce/ y od innych potraw póftnych *SienLek* 15v.

»prosta potrawa« (5): Więc tym niedośtátkom táko pomagay/ prośtą potrawą/ niepátrząc drogich lekarśtw: beśpiecznieciem ták kożdą niemoc leczyć możełz. *SienLek* 17, 13v; miásto onych dawnych ludźi prośtey á ledá iákiey potrawy [*victu simplici*]/ rołkołźnie łtoły wálze przypráwiaćie *ModrzBaz* 143; *WyprPl* A2v; *SkarKazSej* 666b.

»potrawy przyprawne« = *przysmaki*; *cupedia, dapes lautiores Murm, BartBydg* (2): *Murm* 159; *Cupedia, cupiditas edendi aut bibendi, dapes lautiores, potrawy prziprawne, lakothky BartBydg* 38b.

»smaczna (a. co nasmaczniejsza), przewybornego smaku, niesmaczna potrawa; smak, niesmaczność potrawy; smak w potrawie; potrawa smakuje; potrawy, w potrawie smakować« = *fatuus cibus Mącz* [szyk 10:7] (6:1:3;1:1;1;2;1:1): *FalZioł* V 15; kázdemu wedłóg łpráwy Rozno łmákuią potrawy *RejRozpr* 13v; Bo rołkołz iż yełt pokármem złych rzeczy/ dzyecyę rołkołsy płużąc ná złość yáko ná potrawy łmacne wáżyć będye *GliczKsiąż* E4v; *RejWiz* 48v, 92v; Człowiek nie może ieść potrawy niełmáczney *BibRadz* I 276a *marg*; *BielKron* [85²]; *Fatuitas ciborum, Niełmáczność potraw. Mącz* 119d; *Gratum in cibo, Dobrze łmákuye w potrawie. Mącz* 149a, 119d; *GórnDworz* F; Iáko kto po zdrowych y łmácznych potrawách/ ieść grubych y kmiecych niemoże: ták oná łamego Chryśtuła y łławy iego krorą [!] wniebie łwym zgotował łkółztowawłzy/ ludzkiey y łwieckiey grubości próżney części łkuśić niemogłá. *SkarŻyw* 581, 291, 292; *BielSen* 7; *WujNT* 845; *SkarKaz* 120b.

»subtelna potrawa« (2): *GlabGad* G4v; *Molliculae aesciae, Subtilne potrawy. Mącz* 229d.

»surowa, nieprzetrawna potrawa« = *crudus cibus Mącz* [szyk 2:1] (2:1): *Crudi cibi, Surowe/ Nieprzetrawne potrawy. Mącz* 69b; To tym [*kobylił mlekiem*] łobie záleye potrawę łurową. *RejZwierc* 243.

»wymyśłne potrawy; (z pychą) wymyślic (a. wymyślać) potrawy; w potrawach wymyśły« [szyk 11:6] (12;3;2): *RejWiz* 14v *marg*, Dd3v; *Exquisitis epulis sanguinare, Wymyślnemi potrawámi tuczić. Mącz* 364b; Nie ták nędzniku nie ták/ wżyway thy pocźciwie nábycia łwego/ [...] To iełt/ nie łzáfuy tym ná obżárfwo/ ná opilłtwo/ ná zbytnie á ná wymyśłne potrawy *RejPos* 82v, 71, 185v; Dźiś łzáty y potrawy/ s pychą wymyflono. *BielSat* D2 [*idem BielRozm*]; Mnieyśzych łtanow w potrawách wymyflý. *RejZwierc* A6v; Patrzałye zálię ná kółzt á ná dziwną utrátę wymyśłnych potraw náłzych *RejZwierc* 58v, A6, 14, 58v, 59, 60, 267v; *BielRozm* 26; Zániechaymy kółztownych bántkietow/ wymyśłnych potraw *VotSzl* C4.

»potrawy zakazane (mają być); potraw zakazać« = *epulae interdicaendae esse Modrz* [szyk 9:1] (8;2): *ModrzBaz* 36v; to Páweł przećiw fáłłzywym Apołtołom żyduiącyłm mowi/ ktorzy chćieli poddác Chrześcijány pod ceremonie łtárego zakonu (áby fię nie dotykáli martwych zwierząt/ áby nie iedli

potraw od Moyzeusza zakazanych) *WujNT* 700; Toć było zgorżenie y fortel Báláámow: ktorego y dzisieyŝy haeretykowie pilnie wzywáią: dopuŝczáiąc tákież wŝytkim ieŝć potráwy w poŝty zakazáne *WujNT* 845, 570 [2 r.], 699, 700, 1.*Tim* 4 arg; tych potraw zakon nam Boży zakazał. *SkarKaz* 121b, 121a.

»zdrowa potrawa« [szyk 2:1] (3): *SienLek* 13v; Bo iáko choremu od zdrowych pothraw brzuch ŝie nádmie/ álbo ŝie to w guzy obroci/ tákże teŝ ten [*niepobożny*]/ choć mu to dobrodzieyŝtwo ŝmákuie á wzmoże ŝie s tego/ tedy tego pobożnie/ pomiernie á poćciwie nigdy nie wzywie *RejZwierc* 98; *SkarŻyw* 581.

Szeregi: »(miękká) karmia, (a) potrawa« (2): Pulmentarium, myákka karmya, potrawa *BartBydż* 126b; *Mącz* 466d. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»mięso i (albo) in(sz)e potrawy« (4): *FalZioł* I 98c; głupi ludzie tá m [*na Krecie*] będąc ŝtoły s chlebá wielkiego czynili/ ná ktory kładli mięŝo y ine potráwy *BielKron* 60v; *WujJud* 197; Dozwolił teŝ Pan Bog Noemu/ y iego Potomkom mięŝlá żwierzęcego/ álbo bydlęcego/ y inŝyich potraw wzywáć *StryjKron* 6. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»potrawy i (a) napoje« = *cibi et poti Modrz* (4): To iáwna rzecz/ iż zpotraw á znapoiow rofkofŝnych/ niemiernoŝć roŝcie *ModrzBaz* 113v; *LatHar* 249; ŝludzy Boży [...] dla vtrapienia ciááá ŝwego/ wŝtrzymawáią ŝię od rofkofŝnieyŝyich potraw/ y napoiow. *WujNT* 728, 699.

»potrawa i (albo, tákież) picie« [szyk 3:2] (5): Teŝ oleiek iáłowczow ieŝt wyborny naprzeciwko quartanie ktora z melankoliey przychodzi/ Tho ieŝt/ gdy daŝz oleyku iáłowczowe⁸⁰ poł dragmy w iakimkolwiek piciu albo w potrawie *FalZioł* I 68a, I 54b; *BielKron* 178; Penuŝ, Ziwnoŝć/ wŝzelákie potráwy y picie ku żiwnoŝci człowieczy naleŝące. *Mącz* 290b; *StryjKron* 442. [*Ponadto w przeciwstawieniu 1 r.*]

»potrawa i (a) przysmak« (2): Tu dwie [*panny*] k ŝtołu ŝłużyły/ dwie picie dawáły/ Dwie ná koŝciánych lutniach nadobnie igrały/ Ano dziwne potráwy y przyŝmáki dziwne/ A ŝnadŝ y rozumowi ná wŝytkim przeciwnie. *RejWiz* 25; Vczy ŝie drugi rozmaitych potraw á przyŝmákw wymyŝláć *RejZwierc* 14, 267v.

»(nie) potrawa, (i, tákież, ni) trunk« = *epulum et potio Modrz* (6): *LudWieŝ* A4; Nie day ŝie potráwami ni trunkiem włowić. *BielKom* C2; ktorzi ábo ŝpawŝy cáá noc/ ábo koŝtownemi potráwami y trunkámi báwiwŝy ŝię/ przychodŝá do rády nierozmyŝliwŝy ŝię/ [...] ci záprawdę bez przygány wtey mierze być niemogá. *ModrzBaz* 26v; *StryjKron* 160; *BielRozm* 5, 25. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»potrawa a żywnoŝć« (1): A to ŝobie ŝnadŝ mamy zá nawieŝty poŝth á zá naprzyemnieyŝá ŝłuŝbę Boŝá/ gdy z wielká trudnoŝciá á z wielkim kłopotem nábywamy ŝobie nowych á wymyŝlnych potraw á żywnoŝci *RejPos* 71.

Wyrażenie przyimkowe: »bez potrawy« (1):

~ *Szereg*: »na tŝczo, bez potrawy« (1): moŝe ieden [*kapłan*] dwie Mŝzy y trzy mieć/ byle náŝtŝczo/ bez ŝwieckiey potráwy. *SkarJedn* 239. ~

Przen (67) : *RejKup* ee6v; Ale wŝzákeŝ iuŝ ŝyŝzał iż pomierne iedło/ Vbiory/ krotochwile/ nie ták iáko bydło/ Z rozmyŝłem tym powaŝni záwŝdy ŝzáfowáli/ A náwŝzem ŝie rozumem pilnie ŝpráwowáli.

A s cnoty do tych potraw przyfímáki dzyáfáli/ A róstrópnym baczeniem zwirzchu potrzáfáli. *RejWiz* 16v; Iż go [bogacza] tu by Niedźwiedzyá wízędy zá nos wodzá/ A chociay wzgóřé fíacze bárzo mu więc fízkodzá. Bo chociay ty potráwy cukrem potrzáfáią/ Ale przedfię w pořzodku wierz mi gorzkość máią. *RejWiz* 48v; Iefliże iey [duszy] nie vymiesz fweywoley zá młodu/ Wierz mi żeć potym zdechnie bez cnoty od głodu. Gdyż cnotá s pocźciwofcią to fą iey potráwy *RejWiz* 79, 28, 49; *RejZwierz* 38v, 102v, 142; iednoć cztery potráwy wyliczá [Pan]/ Smierć/ Płacz/ Nárzekánie/ Głód/ á nákoniec ogień wieczny. *RejAp* 149v; *RejZwierz* 104v [2 r.], Bbb2v; Mowi im Iezus, moiá potráwá ieft/ ábych czynił wolá (tego) ktory mię pořłał/ y ábych dokonał fpráwy iego *BudBib Ioann* 4/34; kfięza y duchowni opiekunowie moi fą/ oni niech wiedzá iákne mnie zránionemu potráwy fłužá/ gdyż oni zá zbáwienie moje odpowiedáć máią. *SkarŻyw* A5; [Chrystus] dwa Teřtámenty piřmá S. nie choremu w ręce ále gořpodářzowi y lekarźzowi podał. Ktory lepiej wie/ co choremu zdrowo/ á chory máiąć pieniádze/ mogłby fobie potraw ktore ie⁸⁰ niemocy nie słužá dořtawáć. *SkarŻyw* 257; Ile kroć/ námiřzy brácia/ ludzie podłe [...] widźicie/ [...] z grzechow ich pomnożenie pobożnořci wářzey mieć możećie/ gdy im dáćie y chleb y náukę: chleb ku pořileniu/ á náukę ku vkarániu: żeby dwie potráwie od was mieli/ ktorzy tylko iedney fíukáli *SkarŻyw* 589, A3v, A4, A5, 257, 372; fíkorofmy potzeli tzinic z Flákw mieřo/ á za napřednieřza ie potrawe vdawac/ řtraciliřmi fímak y pozitek oitiznie mieřey *PaprUp* E3v; infic Kochmiřtrz teras wam bedzie potrawi podawac/ prawde nie pochlebřtwo/ nieofřukania/ niezrade *PaprUp* Kv; *WujNT Mar* 7/19; A což ia vbogi kmieć troy tobie krolowi memu pořtáwić zá potráwę mogę? [...] Pořtáwię wřzytko ferce moje tobie *SkarKaz* 161a; Twoiá potráwá ieft/ pokutá grzeřzácych. *SkarKaz* 161a, 85b; Dźiř wřzytko wywrzeć myřłę/ myřłę wřzytkie řozumy Ná iego głowę fádźić/ y ná řporné dumy. A nie ládá zkáđ zácznę/ fkarzę go/ á znácznie/ Niewieřm iáko mu póyđá té potráwy řmácznie. *GořCast* 15; *SkarKazSej* 671b.

potrawa z czego (2): Potym káplán zápali to ná ořtarzu/ iáko wdźięczná potráwę Pánu z ofiáry zápaloney. *BibRadz Lev* 3/11, *Lev* 3/16.

W przeciwřstawieniu: »potrawa ... jad a trucizna« (1): *BibRadz* *3v cf »potrawy zdrowe«.

Zwroty: »[czemu] być potrawá« (1): Ogniovi bęđzieř potráwá [igni eris ad devorandum]/ krew twoiá bęđzie w pořzodku ziemie *BudBib Ez* 21/37[32].

»potrawę ieřć« = *dokonać dzieřa zbawienia* (1): profili go vcźniowie/ mowiáć/ Rabbi/ iedz. A on im rzeķł. Ia mam potrawę ieřć [Ego cibum habeo manducare] (o) ktorey wy niewiećie. *BudNT Ioann* 4/32.

Wyrażenia: »potrawa anielska« [szyk 1:1] (2): Pořt Anieřřka ieft potráwá/ y kto go wřywa Anieřřkiego řtanu ieft. *SkarŻyw* 393, 36.

»gorzka, z piořłynem potrawa« [szyk 3:1] (2:2): A to wřzytko řwawola mářna nam řpráwuie/ Ktora dziwne przyřmáki wřzędzye nam cukruie. Ale wierz mi byř bacźył/ potráwáć s pyořłynem/ A ná wirzch potřęřiona gryřzpánem z háłunem. *RejWiz* 65v, 175v; *RejZwierz* 135v; Precz Venus nie lubię cię, nie pożytecznář mi. Kłáđá řmáć iákis w iedle iteřz w pićiu: ále Gorzkiemi potráwámi oná karmi řwoich *CiekPotr* 18.

»powszednia potrawa« (1): Yelliże kogo wŕłyżyłz komu by ŕye zdáło/ Ze nie wŕzytko doŕtátecznie tu ŕye nápiŕáło. [...] Yelliże vczony niech co lepŕzego nápiŕze/ A my do tąd przeŕtániemy dobrzy Towárzyŕze Ná tey powŕzedniey potráwie *GroicPorzRej* C4.

»smaczna, niesmaczna; smakuje potrawa« (2;1;1): *RejRozpr* I4; A wam nie wiem na czo za mię wyŕŕło nędzne myto A tak iuż teraz obacŕcie dzywne boskie ŕprawy Acz widzę iŕwam nie ŕmaczne iakos ty potrawy *RejJóz* O8; *RejKup* f5v; Narzod ŕławá pocŕciwa/ potym dobre mienie/ myŕl beŕpieczna/ á k temu wesoŕe ŕumnienie. Kiedy iuż łálki Pánŕkiey náwŕzem pewien będyeŕz/ Iuż tego y wiecznego kłopotu zábędyeŕz. [...] Iac iuż idę od ciebie/ boć mam ine ŕprawy/ A ty ŕobie obieray ŕmacznieyŕze potráwy. *RejWiz* 158.

»sytna potrawa« (1): ná nich [*na ŕwiętych*] iáko ná ŕytnych y zdrowych potráwách/ poboŕnoŕc wŕercách ludzkich tyłá *Skarŕzyw* A2.

»potrawa ŕmierci, zguby wieczney« (1:1): Odŕtáp odemnie pobudko grzechu/ podmiato nieczyŕtoŕci/ potráwo ŕmierci wieczney. *Skarŕzyw* 68, 329.

»zbawienna potrawa« (1): Piŕmo S. ieŕt ci káŕdemu zbáwienná potráwá *Skarŕzyw* 257.

»potrawy zdrowe« [*szyk 1:1*] (2): Pan Bog iálnie tego [...] chce áby to [*Pismo ŕw.*] wŕzytkim co ich ieŕt ná ŕwiecie narodom/ [...] byŕo podano gđzie tu oto ŕlufnie moglibyŕmy rzec/ iákie to ieŕt wielkie á ŕrogie okrućieńŕtwo wyđzierác pokarm duŕzam zgłodniáły/ chcąc áby ŕię tylko wiátrek karmiŕy/ á co nád nagorŕze/ iŕ miáŕto potraw zdrowych/ ŕmiertelny iad á trućiznę im podawáią. *BibRadz* *3v; *Skarŕzyw* A2.

Szereg: »karmia, potrawa« (1): Lzy moiá karmia/ potráwy plácw wieczny *KochPs* 62.

a) *Dary Boga pomocne człowiekowi do zbawienia* (12) : O ŕwięteŕ tho odrobiny/ o błogóŕławioneŕz tho potráwy iego [*Boga*] *RejPos* 162v, 162v; Myŕl ŕobie iáká cię potráwá vczczono/ á iákiey vŕywaŕz: Tákiey ktorá widzac Aniolowie drŕá/ y prze ŕwiáŕtoŕc pátrzyć nánię nie mogá. *Skarŕzyw* 91; Stąd on [*ŕw. Benedykt*] byŕ oznaymiony ludziom/ ták iŕz ŕię do niego wiele ich ŕchodziŕo/ ktorzy zá ŕywnoŕc ktorá mu noŕili/ niebieŕkie potráwy z wŕt iego ná ŕercu bráli. *Skarŕzyw* 249, 36; *Szczenięta* [...] rády by byŕy odrobinom ktore z ŕtołu náŕzego ŕpadáią. A my y potraw pánŕkich y oycowŕkich odbiegamy. *SkarKaz* 517b, 160a, 161b; *SkarKazSej* 671b.

potrawa czego (1): A ták gdyŕeŕ iuż ŕlyŕzał co to zá wiecznerza/ y co to ieŕt zá goŕpodarz/ y iáki ieŕt dom iego/ y iákie ŕá hoyne y obfite roŕkoŕzy á potráwy god tych ŕwiętych iego/ [...] ŕluchayŕze [...] komu opowiedác ty hoyne gody ŕwe raczy. *RejPos* 159.

W połączeniu szeregowym (1): nic nam ten niewinny báránek nie ŕmákuie/ ktorego nam Bog Ociec podawa/ iŕ kto ŕkoŕztuie tych wdzięcznych potraw iego/ á onych ŕwiętych náuk á obyetnic iego/ nigdy nie będye ŕrágnáŕ ani łáknáŕ *RejPos* 159v.

Szereg: »potrawa i chleb« (1): á ŕłowo Boŕe zowie potráwá y chlebem/ ktorym ŕię domownicy iednego goŕpodarzá karmiá. *SkarJedn* 6.

b) *Eucharystia* (7) : A toć ieŕt tá wiecznerza wdzięczna Páná twoiego/ tobie od niego opowiedzyána y zgotowána. [...] A toć ŕá ty wdzięczne potráwy twoie/ tobie od wiekow od Páná twego przeŕrzáne á dziwnie ŕpráwione. *RejPos* 158v; Ten chleb nie ieŕt inŕzy iedno on przenedroŕŕzy to ieŕt ciáŕo y krew Páná y Bogá náŕzego Iezuŕa: ktory on nam ná to daŕ/ áby táká potráwá [...] zgodę náŕze ŕpolná

zápieczętował y zawiązał *SkarJedn* A3; Ia z ręku y potraw twoich żyw być mam: Przydźże Pánie gdy ták miłuielz *SkarKaz* 161a; Pan go [*Judasza*] karmi báránkiem: á on przedfię owym Zołtáie Wilkiem Szárym/ y teź Lišem płowym. Pan mu nogi vmywa: On od potraw Pánńkich/ Z vmytymi nogámi/ do Xiążąt Kápłáńńkich: Czyni Kontrákt o Páná. *KlonWor* 28.

potrawa czego (1): mamy wšytko opátrzyć á poštánowić/ y żony/ y potomłtwá łwoie: nic łie nie rozmyłłáiąc ná ony wdzięczne potráwy tey łwiętey wieczzerzey Páná łwoiego/ á ná ony nieomyłne obietnice iego *RejPos* 159v.

Zwrot: »potrawą nakarmić« (2): káždy vcźciwie a przyłtoynie dułzę łwoią/ nową ále kołztowną potráwą nákarcił. Teć zalecono y pod figurą/ kiedy kołci w báránku Wielkonocnym żadney łmáć nie kazano. *LatHar* 188; A iź mi każełz pożywáć ciáłá twego/ á w dom moy vbogi idźielz/ ábył mię ták drogą potráwą nákarcił: chędożę iuź domek łercá mego *SkarKaz* 160b.

Synonimy: jedło, jedzenie, karmia, pica, pokarm, pożywienie, spiża, żywność.

Cf POTRAWINY